

УКРАЇНСЬКІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ НА ЗАКАРПАТТІ В ПЕРШІЙ ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ РЕСПУБЛІЦІ (1918-1938)

Після закінчення Першої світової війни в історії Закарпаття розпочався новий етап - край увійшов до складу новоствореної Чехословацької республіки під назвою Підкарпатська Русь. Демократичний устрій новоутвореної держави сприяв становленню та розвитку українських політичних партій, які відігравали значну роль у політичному житті Закарпаття цього періоду.

Вивченням проблеми українських політичних партій Закарпаття займалися як українські вчені (М.Токар [1], С.Віднянський [2], М.Болдижар [3]), так і чеські історики (М.Барновський [4], П.Сворц [5], М.Немцова [6]), а також дослідники з діаспори (І.Поп [7; 8], П.Магочій [9]). В працях зазначених дослідників здійснюється спроба комплексно дослідити діяльність політичних партій на Закарпатті. Значна увага приділяється боротьбі партій за здобуття автономії краю.

Враховуючи вищезазначене, метою статті є дослідити особливості діяльності українських політичних партій на Закарпатті в 1918-1938 рр.

Варто проаналізувати умови, в яких відбувалось формування українського суспільно-політичного руху на Закарпатті в цей період. Тогочасне підкарпатське суспільство характеризувалось великою національною та релігійною строкатістю населення. Процес національного самоусвідомлення не був завершений, ідеї, які відстоювали політичні партії мали як місцеві корені, так і закордонні. Політичні ідеї проникали в значній мірі завдяки посередництву еміграції. В умовах демократії ці обставини призвели до того, що кількість політичних партій на кількість населення була значно більшою, ніж в інших частинах республіки. Ніколи до цього у Закарпатті не було такої великої кількості політичних партій, як в часи Першої ЧСР. В 1922 р. їх було 18, а через два роки - вже 30 [4, s.84].

Значна кількість партій не була специфічним явищем Підкарпатської Русі, про Чехословацьку республіку сучасники говорили як про республіку партій [4, s.85; 9, с.5]. Головна відмінність цього регіону полягала в тому, що в Чехії та Словаччині коріння більшості політичних партій сягало до другої половини або кінця XIX ст., а на Підкарпатській Русі цей процес сягнув аж до 1918 р. Не дивно, що ідеологія політичних партій, для місцевого населення була чимось новим, часто принесеним з інших країн,

партійні кадри були невідготівлені, а суспільство, в минулому аполітичне, лише поступово звикало до політичного життя.

В таких умовах і розпочався процес становлення і розвитку політичних партій українського спрямування. Цей процес мав декілька етапів [1, с.168].

Перший етап припав на закінчення Першої світової війни і входження Закарпаття до складу Чехословащини під назвою Підкарпатська Русь. Цей період характеризувався лояльним відношенням політичних партій до чехословацької влади. Так, лідери однієї з найпотужніших українських партій - Руської хліборобської партії, А.Волошин і М.Брашайко, у своїх інтерв'ю американській газеті «*День*» неодноразово заявляли, що приєднання до Чехословацької республіки є найкращим вирішенням «*закарпатської проблеми*» [6, s.507]. Однак, ставлення до Закарпаття чехословацької влади, яка не бажала поводити активне реформування суспільно-політичного життя в краї, змушувало українські політичні сили змінювати свою тактику і все гостріше вимагати виконання центром своїх зобов'язань.

Другий етап - це середина 20-х - осінь 1938 р. Це був період важкої боротьби за виживання в багатопартійній політичній системі, структуровано-організаційного посилення організацій і висунення ними більш конкретних цілей. На цьому історичному відрізку викристалізовується національний елемент партійних організацій [1, с.169]. Варто зазначити, що процес утворення партій на Підкарпатській Русі протікав двома шляхами: розширення впливу чехословацьких партій на цій території і виникнення регіональних партій за національним, релігійним, становим та іншим принципом [4, s.85]. Спочатку загальнодержавні партії сприймали місцеві гостро негативно. По-перше, через конкуренцію; по-друге, через страх націоналізму та іредентизму. Саме на другому етапі розпочинається процес пошуку шляхів співпраці між цими групами партій, яка, щоправда, зазвичай носила суто передвиборчий характер.

Третій етап (осінь 1938 - весна 1939 рр.) співпав з еволюцією партійної організації у державний інститут політичної системи та його ліквідацією. Саме на третьому етапі розвитку політична активність партій українського спрямування досягла своєї вершини і показала свою структурно-організаційну і політичну спроможність з'єднати партійні сили і очолити партійне керівництво [1, с.170].

Один із важливих моментів становлення партійно-організаційної структури проукраїнського спрямування в Підкарпатській Русі на початку 20-х років полягав у об'єднанні

українських політичних сил навколо товариства «*Просвіта*», яке було створене в Ужгороді 8 березня 1920 р. [8, с.502]. Саме серед просвітян виникла думка заснувати автономну політичну партію, яка б стала виразником і захисником їхніх політичних прав і свобод. Така партія була створена 15 липня 1920 р. в Ужгороді, вона отримала назву Руської хліборобської (земледільської) партії (РХ(З)П) [1, с.171; 6, с.509; 7, с.332]. Безпосередніми ініціаторами її створення стали А.Волошин, М.Бращайко, Ю.Бращайко, А.Штефан.

Головним завданням партії було проголошено здобуття автономії для Підкарпатської Русі «*від Попраду до Тиси*» [5, с.248]. Відразу ж після утворення РХ(З)П розгорнула широку кампанію щодо пропаганди серед населення своїх програмних цілей. За один рік діяльності РХ(З)П було створено 64 її осередки у різних населених пунктах Підкарпатської Русі [1, с.178].

У 1925 р. партія була перейменована у Християнську народну партію (ХНП), що стало наслідком перемоги клерикального крила партії над селянським [4, с.85]. Сучасні історики відзначають, що РХ(З)П була єдиною автономною політичною організацією упродовж 1920-1924 рр., яка дотримувалася української орієнтації [1, с.186].

Підтримка українського руху спостерігалась і в колах деяких загальнодержавних партій, які розгорнули широку діяльність своїх філій на території Підкарпатської Русі. Перш за все, до таких можна віднести Соціал-демократичну партію Підкарпатської Русі (СДППР), або, як її ще називали, Руська соціал-демократична партія. Її було створено 16 травня 1920 р., до складу керівництва увійшли Є.Пуза, Я.Остапчук, С.Клочурак та інші [7, с.310].

Формально СДППР виникла як автономна партія, однак як за організацією, так і за стратегією була наближена до Чехословацької соціал-демократичної партії (ЧСДП). Її належність до партій української орієнтації підтверджується її активною співпрацею з «*Просвітою*» та непримиримою боротьбою з русофілами [1, с.187; 6, с.349].

У жовтні 1922 р. був скликаний II Конгрес СДППР, на якому було прийнято розширену програму. Поряд з економічними вона включала політичні питання, зокрема, вимоги широких автономних прав для Підкарпатської Русі [1, с.188].

Починаючи з середини 30-х років, розпочався етап найбільш сильного організованого спротиву українському національному рухові з боку русофільських партій. Тому проблема пошуку шляхів консолідації українських політичних сил набувала все більшого значення. Саме на середину 30-х років припав час появи на

політичній арені ще однієї політичної партії проукраїнського спрямування - Української селянської партії (УСП). Ідея її створення належить активній учасниці «*Просвіти*» І.Невицькій [1, с.208].

Однією з суттєвих відмінностей поряд з іншими партіями було те, що УСП стояла на більш радикальних позиціях. Зокрема, у резолюції її II з'їзду містились вимоги надання повної негайної автономії, а також вимагалось, щоб усі посади на Підкарпатській Русі займали українці, а урядники інших національностей, які поки що залишаються в складі уряду мали скласти іспит з української мови [1, с.211].

Негативний вплив на діяльність проукраїнських політичних партій здійснив прийнятий 29 жовтня 1938 р. в умовах загострення політичної кризи декрет про припинення діяльності всіх політичних партій, що діяли на Підкарпатській Русі. Незважаючи на це, партії продовжували, хоч і не так активно, як раніше, проводити політичну діяльність.

Таким чином, варто зазначити, що всі проукраїнські політичні партії зробили внесок у розвиток політичної історії Закарпаття і, незважаючи на міжпартійні суперечності, діяли в одному культурно-національному напрямі.

1. Токар М.Ю. Політичні партії Закарпаття в умовах багатопартійності (1919-1939). - Ужгород, 2006. - С.380.

2. Віднянський С. Закарпаття у складі Чехословаччини // Політична історія України XX століття у 6-ти томах. - Т.5. Українці за межами УРСР (1918-1940). - К., 2003. - 693 с.

3. Болдижар М. Закарпаття між Двома світовими війнами // Матеріали до історії суспільно-політичних відносин. - Ужгород, 1993. - 159 с.

4. Barnovsky M. Nieskol'ko poznamok k sranicko-polickej strukture na Podkarpatskej Rusi // Cesko-Slovenska Historicka Rocenka, 1997 - S.83-93.

5. Svore P. Krajinska granica medzi Slovenskem a Podkarpatskou Rusi (1918-1939) // Universum. - 2003. - S.242-339.

6. Nemcova M. Strany rusinske mensiny // Politicke strany (1861-2004). - Brno, 2005. - 1025 s.

7. Пон И. Энциклопедия Подкарпатской Руси. - Ужгород: Издательство В.Падяка, 2001. - 431 с.

8. Pop I. Dejiny Podkarpatske Rusi v datech. - Praha, 2005. - S.534.

9. Магочій П.Р. Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848-1948). - Ужгород, 1994. - С.297.